

RECENZE / BOOK REVIEW

Oleg SUŠA – Marek HRUBEC: Riziková společnost a globální ohrožení: ke kritické teorii Ulricha Becka.

Praha 2017: Sociologické nakladatelství, 372 s. ISBN 978-80-7419-251-7.

Když Ulrich Beck přišel v 80. letech 20. století se svou teorií sebeohrožujícího vývoje lidské společnosti, způsobil mezi sociology menší poprask. Výrazně tím však přispěl k sociálním a humanitním vědám a díky tomu se z něj stala jedna z předních intelektuálních osobností s širokým dosahem. Beck překvapil přístupem, kdy se nesmiřoval s mainstreamovým pseudopozitivistickým přístupem, který předstírá neutralitu, ale naopak využívá velmi kritický přístup k sociální realitě. Jeho vysvětlující popis a normativní koncepce ideálního stavu společnosti jsou tak velmi zásadními aspekty jeho teorie. Ve své teorii vychází ze tří konceptů, tedy z: rizikové společnosti, reflexivní modernity a vynucené individualizace.

Ve svém konceptu rizikové společnosti se mu podařilo rozpracovat velké sociologické téma, kterým jsou nezamýšlené důsledky jednání. Jinými slovy: naše snahy zajistit si co nejpoohodnější a nejbohatší životní podmínky v konečném důsledku vedou k rizikům ohrožující společnosti. Dalším konceptem jeho teorie je tzv. reflexivní modernita, která si bere to nejdůležitější z modernity, tedy radikální kritičnost a systematické zpochybňování a používá je na modernitu samotnou. To podle něj znamená jít vpřed, ale kriticky o tom přemýšlet. A posledním konceptem jeho teorie je vynucená individualizace. Zde Beck hovoří o tom, že individuum není výchozí prvek společnosti, ani jeho protiklad, ale specifický produkt společenského vývoje. Tato individualizace pak nevychází ze svobodné volby jedince, ale je výtvorem tlaku komplexní společnosti, která na rozdíl od dřívějších dob nabízí členům společnosti uskutečňovat své životní plány jednak s nízkými náklady, ale zároveň i s nízkými riziky. Tam, kde dříve rodina fungovala jako jediný záchranný bod v případné krizi, nyní nastupuje stát. Díky tomu tak jedinci necítí žádný tlak k socializaci.

Nyní se nám tak do rukou dostává toto dílo, které vzniklo jako reakce na Beckovo náhlé úmrtí. I přes to, že v našem prostředí došlo k určitým pokusům o kritické přijetí a rozšíření jeho idejí, nedošlo k nim nikdy v takovém měřítku a hloubce jako by si zasloužily. Z toho důvodu tak došlo k sepsání tohoto monografického díla kolektivu autorů, kteří se snaží o analýzu Beckových konceptů a jeho kritické teorie. Zároveň se autoři snaží ve svých příspěvcích kromě určitého dalšího rozpracování těchto teorií, také o určitou komparaci a konfrontaci těchto myšlenek a teorií, i s teoriemi a názory jiných myslitelů, jako jsou např. Émile Durkheim, Jürgen Habermas, Theodor Adorno, Max Horkheimer, Pierre Bourdieu a mnoho dalších velkých myslitelů sociologie a filosofie.

Zajímavostí je zasazení těchto myšlenek do současné společenské, environmentální, politické, kulturní a bezpečnostní problematiky.

Celkově je kniha rozdělena do tří tematických částí. První část s názvem Dilemata rizikové společnosti obsahuje články čtyř autorů. Prvním autorem je sociolog Jan Keller, který se ve své studii zaměřuje především na určité seznámení se s Beckovou teorií skrze rozbor tří jeho základních konceptů, které jsme si na začátku uvedli. Dalším autorem je pak Jiří Loudín, který rozebírá ambivalentní proces individualizace v moderních společnostech, kdy se snaží ukázat jaké možnosti autonomie a emancipace individualizace nabízí, ale zároveň jaká rizika tato individualizace skýtá. Dalším příspěvkem je článek od Martina Kopeckého, který tuto teorii individualizace upřesňuje v jejím vztahu k zásluhovosti, respektive výkonu a sociálnímu konfliktu a současně také nabízí určitý lék na zvládnání rizik v podobě určitého potenciálu vzdělávání a učení. Posledním příspěvkem v této části knihy je studie Jiřího Šubrt, který se zabývá systémovou diferenciací a důsledkům, které produkuje, tedy tzv. organizované neodpovědnosti. V tomto textu Šubrt také využívá systémové sociologie německého autora Niklase Luhmanna, který určitým způsobem pravděpodobně Becka v jeho myšlení ovlivnil.

Další část knihy se pak nazývá Globální konflikty a obsahuje příspěvky šesti autorů. Tyto konflikty mohou mít podobu jednak bezpečnostní, ekonomickou, ale také environmentální, genderovou anebo interkulturní. Tento tematický blok pak otevírá se svým článkem Oleg Suša, který rozebírá Beckovo pojetí konfliktů globální rizikové společnosti a civilizace. Autor zde rozebírá rizika spojená s globalizací nejen ekonomiky, ale také globalizaci rizik obecně a zároveň konflikt této globalizace s demokracií a demokratickými institucemi. Další příspěvek nabízí Marek Hrubec, který se zaměřuje na vývojové tendence, které mohou směřovat k formování globálního státu a současně nám nabízí pohled na to, jak by tento globální stát mohl vypadat a fungovat. Navíc dále rozebírá tyto tendence, které definuje jakožto tři globální rizika, kterými jsou hegemonizace, autoritářství a války. František Škvrnda navazuje otázky bezpečnosti a bezpečnostních studií na Beckovy teorie. Další článek nabízí Břetislav Horyna, který upozorňuje na nerovnosti a rozpory v řadě aspektů globální společnosti. V této eseji se Horyna především staví proti nadřazování kultur a náboženství nad jinými a akcentuje právo každé kultury na svou vlastní cestu. Předposledním autorem je pak Richard Šťáhel, který rozebírá environmentální ohrožení v souvislosti s existenčními konflikty. Zdůrazňuje, že tato ohrožení nejsou pouze lokálního charakteru, ale musí být jednak řešena globálně a jednak jsou příčinou mnoha sociálních konfliktů a nerovností. Tento druhý okruh knihy pak uzavírá Elisabeth Beck-Gernsheim, která byla manželkou samotného Becka a spolu s ním vyprodukovala několik publikací. Její příspěvek je produktem jejich společného projektu metodologického kosmopolitismu. Ve svém článku se věnuje problematice postavení tureckých žen v Německu ve vztahu ke

stereotypům a také problematice jejich špatného začlenění do společnosti v souvislosti s jejich nepřijetím většinovou společností. Její studie se také zabývá postavením žen v islámu a zasazení této problematiky do německého prostředí.

Poslední částí knihy, do které přispělo pět autorů, nese název Kosmopolitní a evropské výzvy. Jako první přichází se svým pohledem Zuzana Uhde, která se zabývá kritikou a popisem společenských změn z pohledu globalizace a vedlejších nezamýšlených důsledků modernity. Zároveň zde dále rozvíjí Beckův koncept světových rodin, tedy multilokální a multinacionální rodiny. Dále pokračuje Marek Skovajsa, který se zabývá Beckovým kosmopolitním obratem v oblasti sociálních věd. Důležitým aspektem této studie je teorie Pierra Bordieua o státu a globalizaci a také následné kritické námitky proti metodologickému kosmopolitismu. Petra Guasti se zabývá evropskou integrací v kosmopolitním kontextu. Mimo jiné se zaměřuje na zdroje legitimacy evropské integrace. Lucie Cviklová se opět zaměřuje na evropskou integraci, nicméně teď v kontextu Beckovo a Habermasovo přístupu k této problematice. Pozornost je také věnována současné německé kancléřce Angele Merkelové, pro jejíž styl vládnutí Beck zavádí termín „merkivalismus“. Poslední tematický okruh nám pak uzavírá Ladislav Hohoš, který se věnuje kosmopolitnímu uspořádání v rámci nového univerzalizmu.

Nicméně i po přečtení těchto tří tematických okruhů má pro nás kniha schované překvapení. Tím překvapením je rozhovor Břetislava Horyny s Ulrichem Beckem o druhé moderně. Tento rozhovor nám pak skýtá možnost nahlédnout do myšlení tohoto vlivného sociologa a možná i lépe pochopit, či uchopit jeho zavedené pojmy.

Závěrem by se slušelo určité zhodnocení tohoto díla. Obecně nám publikace nabízí širokou paletu názorů a idejí. Čtenářovi tedy může přiblížit v určité ucelené a zkrácené formě Beckovu teorii kritické společnosti a zároveň mu nabídnout konfrontaci těchto idejí a teorií s idejemi a teoriemi jiných autorů zabývajících se podobnou, či stejnou problematikou. Co však tuto knihu svým způsobem uzavírá před širokou veřejností a staví jí do pozice „akademického čtiva“ je její jazyková forma. Bohužel autoři ve svých příspěvcích trpí často až nadbytečným nadužíváním cizích odborných výrazů, které by šli bez problému nahradit běžně používanými slovy. Díky tomu se četba často stává náročným luštěním textu, často s výkladovým slovníkem v ruce. Nicméně i přes tento určitý nedostatek je kniha velmi přínosným dílem do sféry sociologie a rozhodně ji lze brát jako poctu nejen teorii zesnulého Ulricha Becka, ale i jemu samotnému.

Bc. Tomáš Flek a Bc. Tomáš Sabo
Katedra politologie a filozofie, Filozofická fakulta
Univerzita J. E. Purkyně
Ústí nad Labem